

confessorum non pontificum, które nie podkreśla charakteru ich świętości.

4. Teksty śpiewów mszalnych, które są urywkami z psalmów, czy z Pisma Św., jak najczybciej zastąpić odpowiednimi pieśniami narodowymi.

Posoborowe zmiany liturgiczne z pewnością i w zakresie *Commune Sanctorum* wprowadzą odnowę tekstów w postaci ich nowego i bogatszego zestawu, wyboru, w czym bardzo pomocna może być historyczna analiza źródeł liturgicznych, także i polskich.

Lublin-Gniezno

KS. JERZY STEFAŃSKI

Ks. Kazimierz Bukowski, Rzym

NOWY KALENDARZ LITURGICZNY

Ojciec św. Paweł VI Motu Proprio *Mysterii Paschalis* podpisanym 14 lutego 1969 zaaprobował nowy układ roku liturgicznego i nowy kalendarz liturgiczny, który ogłoszony dekretem św. Kongregacji Obrzędów 21 marca br., wejdzie w życie od 1 stycznia 1970 r. Dokument ten¹ składa się zasadniczo z dwóch części. W pierwszej przedstawiono normy ogólne roku liturgicznego i kalendarza, tekst nowego kalendarza oraz zmieniony tekst litanii do Wszystkich Świętych. Druga część zawiera szczegółowy komentarz do odnowionego porządku roku liturgicznego i samego kalendarza, jak również komentarz do litanii do Wszystkich Świętych. Całość zamyka schemat kalendarza dla Kościoła na r. 1970.

Tematem tych kilku uwag będą niektóre, najważniejsze zmiany wprowadzone do cyklu liturgicznego i kalendarza.

Przedtem jednak wydaje się nieodzownym umieszczenie tych zmian w kontekście odnowy liturgicznej zapoczątkowanej soborową Konstytucją o Liturgii, która równocześnie wytyczyła zasadnicze linie tejże odnowy, również odnośnie roku liturgicznego².

Powołując się na tę Konstytucję Paweł VI w Motu Proprio *Mysterii Paschalis* następująco formułuje myśl przewodnią reformy roku i kalendarza liturgicznego:

¹ *Calendarium Romanum*, Editio Typica - Tipografia Poliglotta Vaticana, 1969, ss. 180.

² Por. Konstytucja o Liturgii *Sacrosanctum Concilium*, AAS 56 (1964), rozdz. V, nr 102—111, ss. 125—128.

„Mysterii Paschalis celebrationem potissimum habere in religioso christianorum cultu momentum, eandemque per dierum, hebdomadarum totiusque anni explicari cursum, dilucide sacrosancto Concilio Vaticano II docemur. Ex quo sequitur, opus esse, ut idem paschale Christi mysterium in instauratione anni liturgici, cuius normae ab ipsa Sancta Synodo traditae sunt, in clariore luce ponatur, sive ad ordinationem Proprii, quod vocant, de Tempore ac de Sanctis, sive ad Calendarii Romani recognitionem quod attinet”³.

Najistotniejszym przeto w kulcie chrześcijańskim, w jego rozwoju codziennym, tygodniowym i rocznym, jest obchodzenie (święcenie) misterium paschalnego. Celem obecnej reformy roku i kalendarza liturgicznego jest ukazanie w pełniejszym świetle dzieła zbawczego Chrystusa „począwszy od Wcielenia i Narodzenia aż do Wniebowstąpienia, do dnia Zesłania Ducha św. oraz oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pańskiego”⁴.

Z tego powodu „Proprium de Tempore powinno mieć należne mu pierwszeństwo przed uroczystościami świętych, aby należycie obchodzono cały cykl zbawienia”⁵. A wszystko to z kolei zmierza ku otwarciu „bogactwa zbawczych czynów i zasług... Pana tak, że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z Nim i dostąpili łaski zbawienia”⁶.

I. *Proprium de Tempore*

Z podanej wyżej zasady odnowy liturgicznej wynika, że struktura cyklu liturgicznego winna uwydatniać jaśniej misterium paschalne. Owo „jaśniej” nie oznacza jednak wprowadzenia radykalnych zmian w strukturze roku kościelnego; chodzi tylko o lepsze uwydatnienie elementów istotnych w poszczególnych okresach liturgicznego i o dowartościowanie niedzieli.

Początkowe tygodnie Adwentu przypominają pełne radosnej nadziei oczekiwanie na ostateczne przyjście Chrystusa, natomiast okres od 17 do 24 grudnia włącznie jest bezpośrednim przygotowaniem do Jego Narodzenia.

Okres Bożego Narodzenia kończący się niedzielą po Epifanii wnosi następujące zmiany: została zniesiona uroczystość Najśw. Imienia Jezus, zaś nadanie tego Imienia wspominają teksty liturgiczne 1 stycznia, w uroczystość ku czci Matki Bożej: „Sollemntas S. Dei Genitricis Mariae”; uroczystość Najśw. Rodziny przeniesiona jest na niedzielę w oktawie Bożego Narodzenia, natomiast w niedzielę po Epifanii Kościół czci pamiątkę Chrztu P. Jezusa.

³ *Calendarium Romanum*, s. 7.

⁴ SC nr 102.

⁵ *Ibid.*, nr 108.

⁶ *Ibid.*, nr 102.

Trzytygodnowe Przedpoście zamieniono na zwykły okres „per annum”.

Zniesiona została nazwa „Tempus Passionis”, aby — nawet w sposób zewnętrzny — podkreślić wagę Wielkiego Postu; pozostały jednak teksty mszalne i brewiarzowe tego okresu. Natomiast Wielki Tydzień, począwszy od Niedzieli Palmowej, poświęcony jest Męce Pańskiej.

Okres wielkanocny trwa 50 dni aż do Zesłania Ducha Św. włącznie; zniesiona została oktawa Zesłania Ducha ŚŚw., lecz zaakcentowano znaczenie dni po Wniebowstąpieniu P. jako czasu przygotowywanego na przyjście Ducha Św. Wypada zaznaczyć, że wzrosła liczba oracji tak, iż każdy dzień okresu wielkanocnego — podobnie zresztą jak w Adwencie i Wielkim Poście — posiada własną orację.

Dni Krzyżowe (Rogationes) i Suche Dni (Quattuor Anni Tempora) nie są obowiązkowe; czas i zakres tych dni pozostawione są decyzji Konferencji Episkopatu.

Pozostałe 34 tygodnie roku, nie objęte Adwentem, okresem Bożego Narodzenia i Wielkiejnocy, stanowią tzw. okres „per annum”. Kościół w swej liturgii nie czci wówczas szczegółowych tajemnic dzieła zbawczego Chrystusa, lecz całość misterium paschalnego.

II. Dni liturgiczne

Nowy kalendarz wyróżnia następujące rodzaje dni liturgicznych:

Dies Dominica;

Sollemnitates — odpowiadające dawniejszym świętom I klasy;

Festa — odpowiednik dawnej II klasy;

Memoriae;

Feriae.

„Kościół obchodzi misterium paschalne w pierwszym dniu każdego tygodnia, zwanym dniem Pańskim lub niedzielą, na mocy tradycji wywodzącej się od samego dnia Zmartwychwstania Chrystusa”⁷. Z tego powodu niedziela jest podstawą roku kościelnego i dlatego w ciągu roku liturgicznego ustępuje jedynie miejsca uroczystościom (Sollemnitates) i świętom Pańskim (Festa Domini). Szczególnie zaś uprzywilejowane są niedziele Adwentu, W. Postu i okresu wielkanocnego, które zachowują pierwszeństwo przed wszystkimi uroczystościami. Sollemnitates przepadające na niedzielę wspomnianych okresów liturgicznych należy antycypować w sobotę.

Na osobną wzmiankę zasługuje fakt, że niedziele okresu wielkanocnego nie nazywają się Niedzielą I, II czy III po Wielkanocy, lecz noszą nazwę: Niedziela druga Wielkanocy (dawna Dominica in Albis), trzecia Wielkanocy... siódma Wielkanocy (dawna Dominica

⁷ *Calendarium*, s. 11, nr 4.

post Ascensionem D.). Została ta nomenklatura wprowadzona w tym celu, „aby 50 dni czasu wielkanocnego lepiej ukazać jakoby unus dies lub magna dominica”⁸.

Podkreśliwszy szczególnie znaczenie niedzieli nowy kalendarz odróżnia Sollemnitates od Festa.

Pierwsze zaczynają się od I Vesperis, a niektóre z nich posiadają własną wigilijną Mszę św. Największe uroczystości, tj. Wielkanoc i Boże Narodzenie obchodzone są liturgicznie przez całą oktawę.

Festa pozbawione są I Nieszporów, z wyjątkiem świąt Pańskich przypadających na niedzielę „per annum”, które wówczas w całym Officium zastępują niedzielę.

Odrębnego omówienia wymagają wprowadzone przez nowy kalendarz dni liturgiczne zwane MEMORIAE.

Termin „memoria” wywodzi się z Konstytucji soborowej o Liturgii „która mówi: „Memorias insuper Martyrum aliorumque Sanctorum... circulo anni inseruit Ecclesia”⁹. Natomiast Sobór zapożyczył wyrażenie to od Ojców Kościoła i dawniejszych ksiąg liturgicznych.

W obecnym kalendarzu słowem Memoria określa się uroczystości świętych niższej rangi. „Memoria celebratur ut simplex recordatio alicuius Sancti in die anniversario eius natalis. Sollemnitates et festum ut exceptio habentur, memoria inseritur in vita liturgica quotidiana: est enim simplex evocatio insignis servi Dei, sed, connexa cum celebratione divini Officii necnon cum oblatione Sacrificii eucharistici”¹⁰.

Nie należy przeto utożsamiać MEMORIA z dawną COMMEMORATIO, która polegała jedynie na dodaniu oracji we Mszy św. czy brewiarzu; Memoria zaś pozwala na liturgiczne uczczenie Świętego nie tylko we Mszy św., lecz także w modlitwie brewiarzowej.

Kalendarz wyróżnia dwa rodzaje dni liturgicznych zwanych memoria: Memoria obligatoria i Memoria ad libitum. Większość świętych umieszczonych w obecnym kalendarzu przeznaczonym dla całego Kościoła została zaliczona ad Memoriam ad libitum (95, zaś ad Memoriam obligatoriam — 63 świętych). Wśród nich znajdują się tacy święci jak np. św. Jerzy, św. Maria Goretti, św. January, św. Mikołaj itd. Obchodzenie liturgiczne uroczystości tych świętych nie jest obowiązkowe w całym Kościele, lecz pozostawione ad libitum zwłaszcza tam, gdzie doznają szczególnej czci (stowarzyszenia ku ich czci, kościoły, kaplice itp.).

Ad Memoriam ad libitum należy także liturgia de BMV de Sabbato; oznacza to, iż ustępuje miejsca świętu będącemu w randze Memoriae obligatoriae.

⁸ Ibid., s. 56.

⁹ SC nr 104.

¹⁰ *Calendarium*, s. 78.

Ostatnią grupę dni liturgicznych stanowią ferie, które po obecnej reformie — przyznającej pierwszeństwo *Proprium de Tempore* przed *Proprium Sanctorum* — zajmują bardziej poczesne miejsce w całym roku kościelnym: w okresie „per annum” ustępują tylko miejsca uroczystościom (*Sollemnitates*) i świętom (*Festa*), natomiast zrównane są *cum Memoriais*.

Wśród ferii szczególnie uprzywilejowane są: Środa Popielcowa i dni Wielkiego Tygodnia aż po *Triduum Sacrum*; nie dopuszczają one żadnych innych uroczystości. Natomiast ferie Adwentu od 17 do 24 grudnia oraz wszystkie ferie Wielkiego Postu mają pierwszeństwo przed *Memoriae obligatoriae*.

III. *Proprium Sanctorum*

Odnowa kalendarza liturgicznego została dokonana w oparciu o następujące zasady:

- 1) należy obchodzić uroczystość świętego w dniu jego „*dies natalis*”, tzn. w dniu jego narodzin dla nieba wyznaczonym przez dzień śmierci świętego;
- 2) według wskazań Soboru, wybrać świętych „o prawdziwie uniwersalnym znaczeniu”¹¹, pozostawiając innych kultowi lokalnemu;
- 3) wyrazić powszechność świętości Kościoła zarówno w czasie jak i w przestrzeni.

W obecnym kalendarzu znajdujemy więc, obok licznych świętych starożytnego Kościoła, także świętych współczesnych (np. św. Maria Goretti) oraz reprezentatów wszystkich kontynentów: Europa — 12 świętych, Azja — 14, Afryka — 8, Ameryka — 4, Oceania — 1.

- 4) poddać krytycznej analizie podstawy historyczne święta i wiadomości dotyczące poszczególnych świętych.

Poznawszy pryncypia, które służyły za podstawę przy ustaleniu nowego kalendarza, rzućmy jeszcze okiem na sam kalendarz.

- 1) Okazuje się, że ze świąt Pańskich pozostały wszystkie z wyjątkiem Najśw. Imienia Jezus i Najśw. Krwi P. J.¹²

¹¹ SC nr 111.

¹² Komentarz do oroku liturgicznego tak uzasadnia zniesienie tych dwóch świąt Pańskich:

„Attamen de SS. Nomine Jesu mentio habebitur per primam lectionem et evangelium die 1 ianuarii, quod impositione huius Nominis loquitur.

E contra, festum Pretiosissimi Sanguinis Christi supervacaneum visum est, cum Passio Domini per Hebdomadam sanctam precipue celebretur et de eadem in sollemnitatibus SS. Corporis Christi (seu SS. Corporis et Sanguinis Christi et Sacramenti Cordis Iesu, necnon in festo Exaltationis S. Crucis, agatur”. *Calendarium*, s. 67.

- 2) Poza głównymi uroczystościami ku czci Matki Bożej, i wprowadzonej „Sollemnitas S. Genetricis Mariae” (1.I.), w całym Kościele obchodzone są: Maryi Królowej (22.VII), M. B. Bolesnej (15.IX.), M. B. Różańcowej (7.X.) i Ofiarowanie NMB (21.XI.); natomiast jako Memoriae „ad libitum” uznane zostały: M. B. z Lourdes (11.II.), M. B. Szkaplerznej (16.VII), M. B. Śnieżnej (5.VIII.) i Niepok. Serca NMP (sobota po uroczystości Najśw. Serca P.J.).
- 3) Cały Kościół czci św. Józefa w dniu 19 marca, zaś święto „S. Josephi Opificis” z 1 maja zaliczone zostało „ad libitum”.
- 4) Święci Archaniołowie Gabriel i Rafał nie posiadają obecnie odrębnych dni w kalendarzu, lecz tworzą jedną uroczystość razem ze św. Michałem w dniu 29 września; uroczystość Aniołów Stróżów została nienaruszona (2.X.).
- 5) W dotychczasowym zakresie pozostają uroczystości ku czci poszczególnych Apostołów; Kościół czci św. Piotra oprócz uroczystości w dniu 29 czerwca jeszcze w święto Katedry (22.II.), zaś św. Pawła także w dniu jego Nawrócenia (25.I.).
- 6) Biorąc pod uwagę chronologię 64 świętych nowego kalendarza pochodzących z pierwszych dziesięciu wieków, zaś 79 należy do okresu od XI do XX w. Najliczniej reprezentowany jest w. IV (25) oraz w. XVI i XVII (po 17); najskromniej liczebnie przedstawia się — ze zrozumiałych powodów — w. XX (2).

IV. Święci polscy

W kalendarzu Kościoła Powszechnego figurują 4 imiona Świętych polskich. Stosownie do przyjętej w obecnej reformie zasady zajmują oni dni swojego „dies natalis” czyli dnia śmierci. Świętymi, którzy niejako reprezentują dziesięć wieków chrześcijaństwa w Polsce wobec całej społeczności Kościoła, są następujące postaci: św. Kazimierz — 4 marca, św. Jadwiga — 16 października, św. Stanisław bp i męczennik — 11 kwietnia, św. Jan Kanta — 23 grudnia.

Pierwszych dwoje zachowało swój dotychczasowy dzień w kalendarzu liturgicznym, gdyż to był właśnie ich „dies natalis” dla nieba. Natomiast św. Stanisław bp i św. Jan z Kęt znajdują się obecnie na innym miejscu, które wyznaczyła data ich śmierci. („Dies natalis” św. Jana z Kęt przypada dokładnie na 24 grudnia, lecz z uwagi na wigilię Bożego Narodzenia został umieszczony dzień wcześniej).

Dla pozostałych Świętych i Błogosławionych polskich jest miejsce w Proprium Poloniae z zachowaniem oczywiście zasady „dies natalis”, a jednocześnie pierwszeństwa uroczystości obowiązujących w całym Kościele. W tym drugim wypadku umieszcza się uroczystość lokalną w najbliższym wolnym dniu w kalendarzu rzymskim.

V. Litania do Wszystkich Świętych

Tekst litanii do Wszystkich Świętych, zarówno pełny np. używany w Dni Krzyżowe, jak i skrócony, tj. z liturgii wielkosobotniej i Pontyfikału rzymskiego, został odnowiony przy zastosowaniu następujących kryteriów:

1) należy znieść powtarzanie tekstu, tj. wezwania zawierające identyczną treść.

Powtarzanie tekstu zachodziło albo wtedy, gdy litania była włączona w liturgię mszalną, albo wypływało z samego układu litanii. Aby uniknąć powtórek w pierwszym wypadku, usunięto z litanii odmawianej w czasie Mszy Wigilii paschalnej oraz przy święceniach kapłańskich: a) wezwania znajdujące się przy końcu litanii „abyś... raczył”, gdyż treścią odpowiadają oracji mszalnejsz zwłaszcza *Oratio fidelium*; b) końcowe „*Agnus Dei*”, by nie dublować mszalnego wezwania.

W wypadku drugim, tj. z uwagi na występujące w samym tekście litanii wezwania o podobnej treści, przedstawiono do wyboru — w niektórych partiach litanii — dwa warianty, wariant „A” i „B”, celem uniknięcia niepotrzebnego powtarzania. Dla orientacji warto podać początek i koniec litanii z jej dwoma warantami:

albo „A”	albo „B”
Kyrie, eleison	Pater de caelis Deus
Kyrie, eleison	Fili Redemptor mundi Deus
Christe, eleison	Spiritus Sancti Deus
Christe, eleison	Sancta Trinitas, unus Deus — miserere nobis
Kyrie, eleison	
Kyrie, eleison	

Zakończenie litanii:

albo „A”	albo „B”
Christe, audi nos (2 razy)	Agnus Dei qui tollis
Christe, exaudi nos (2 razy)	peccata mundi
	miserere nobis (3 razy)

2) Drugą zasadą renowacji litanii była rekonstrukcja wykazu świętych, by ukazać powszechność powołania do świętości tak co do czasu jak i przestrzeni, a także różnych dróg prowadzących do świętości.

Z tego powodu znajdują się w litanii nowe imiona świętych, które również weszły do obecnego kalendarza, inne zaś zostały z niej skreślone.

Konferencje Episkopatów posiadają władzę dostosowania tekstu litanii do potrzeb swojego regionu.

3) Dalsza zasada polecała usunąć z litanii wyrażenia nie dające się pogodzić z duchem uchwał *Vaticanum II* (np. wezwanie „*Ut inimicos sanctae Ecclesiae humiliare digneris*”).

- 4) Ułatwić wiernym uczestnictwo przez uproszczenie wezwań częściej powtarzających się (np. módl się, módlcie się, przyczynicie się za nami) — oto czwarte kryterium dostosowania litanii do współczesnych potrzeb Kościoła.

VI. Próba oceny

Na całej reformie układu roku i kalendarza liturgicznego, jako dalszym etapie odnowy liturgicznej jeszcze nie zakończonej, widać konsekwentne podporządkowanie naczelnemu pryncypium: w całym cyklu roku kościelnego ukazać w sposób pełniejszy misterium paschalne Jezusa Chrystusa.

W Adwencie i w okresie Bożego Narodzenia, w Wielkim Poście i w okresie Wielkanocnym, Kościół odsłania poszczególne tajemnice dzieła zbawczego Chrystusa. W ciągu pozostałych 34 tygodni roku „w każdym tygodniu, w dniu zwanym niedzielą, obchodzi się pamiątkę Zmartwychwstania P.”¹³. Stąd owo dowartościowanie niedzieli widoczne w obecnym cyklu liturgicznym.

Lecz Kościół przez cały rok rozważa całe misterium Chrystusa i wspomina „dni narodzin” świętych¹⁴. Dlatego też „Proprium de Tempore” uzyskało pierwsze miejsce przed „Proprium de Sanctis”, co ujawniło się choćby w skreśleniu z kalendarza imion wielu świętych, aby zajaśniał w liturgii blask Tego, który jest Sprawcą wszelkiej świętości.

„Proprium Sanctorum” z kolei obecnie lepiej oddaje uniwersalność Kościoła tak, że słuszniej można obecny kalendarz liturgiczny nazwać powszechnym niż rzymskim, gdyż wszystkie kontynenty mają w nich swych przedstawicieli. Ponadto prawie każdy rodzaj powołania życiowego i różne ideały — np. apostołstwa, także apostołstwa świeckich, ubóstwa, miłosierdzia, typu ascezy, działalności misyjnej itp. — znajdują w nim swój wyraz.

Wreszcie jest uwidoczniiony pochód świętych przez wieki historii Kościoła, a równocześnie takie ułożone kalendarza, iż znajdują się w nim osoby, których świętość lepiej odpowiada wymaganiom współczesnym.

Rzym

KS. KAZIMIERZ BUKOWSKI

¹³ Ibid., s. 11, nr 1.

¹⁴ Ibid., s. 11, nr 1.